

GİRESUN KALESİ (1764-1840)

*Mustafa AYDIN**

ÖZ

Karadeniz bölgesinin önemli kalelerinden biri olan Giresun Kalesinin son dönemleriyle ilgili pek yayın olduğu söylenemez. Bu çalışmayla kalenin, fiziki, askeri (1764-1840) durumu ele alınmakta ve Fransa'nın 1798'de Mısır'ı işgalini müteakip Osmanlı Devleti'nde görevli Fransızlardan bazılarının bu kalede hapis edilmesi yanında yerli ve civar ayarların kaleye olan ilgileri konu edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Osmanlı, Giresun Kalesi, Laçinzade, Trabzon Kalesi, Trabzon Valisi, Rusya, Fransa, Fransız, Sinop, Canik, Samsun, Kalcioğlu.

THE GİRESUN CASTLE

ABSTRACT

There have been a few studies to date about the last days of the Giresun Castle, which has been one of the most important castles in the Black Sea region. This study therefore focuses on the physical and martial status of the castle between 1768 and 1840. The study reviews the issue of the French officials working for Ottoman Empire, who were imprisoned in the castle when Egypt was occupied by the French in 1798. The study also discusses the local notables' (ayanlar) interest in the Giresun Castle during the time.

Keywords: Ottoman, Giresun Castle, Trabzon Castle, Trabzon Governor, Russia, France, French, Sinope, Canik, Samsun, Kalcioğlu

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi, İSTANBUL.

Giresun kalesi geçmişi günümüze taşıyan önemli kalelerden biridir. Bu bağlamda Giresun için simge eserler arasında yer almaktadır. Günümüzde eski kaleyi hatırlatacak pek bir şey kalmamasına rağmen, geçmişte önemli kalelerden biri olduğu şüphe götürmeyen Giresun Kalesi denize yakın bir tepe üzerinde Pontos Kralı Mihridates'in oğlu Farnakes (M.Ö. 190-169) tarafından inşa ettirilmiş olup, şehir bu adla Farnakyas olarak adlandırılmıştır. Daha sonra Romalılar tarafından (M. Ö. 63) istila edilen şehir isim olarak tekrar antikçağdan beri kullanılmakta olan (Kerasus)* Giresun'u almıştır.¹ XIII. Yüzyıl İtalyan deniz haritalarında şehrın adı Chirizonda olarak geçerken daha sonra kullanılan Kerasounde (Cera Sonde) Kerasunt vb. isimler bundan türemiştir.²

İnceleyeceğimiz Giresun Kalesi'nin coğrafi görünümü ile ilgili en detaylı bilgileri XIX. yüzyılın 30 ve 40'lı yıllarda burayı gezen seyyahların izlenimleri ortaya koymaktadır. Nitelikle 11 Temmuz 1836'da Giresun kalesini görmüş olan Hamilton, Giresun'un antik Parnakya'nın yerinde kurulduğunu, Helen temelli bir Bizans kalesinin yıkıntılarının güçlü bir duvarla kıyının her iki tarafına uzandığını ve surun taş bloklarının o yörede su yüzeyine yakın koyu yeşil volkanik taşlardan yapıldığını belirtir.³

1840 yılının 10 Ekim’inde Giresun'u ziyaret eden Fallmerayer de Giresun Kalesi ile ilgili olarak; Giresun tepesinde, kale surları bulunan ve geniş bir uçurumla karaya bağlanan koni biçiminde dağı gördüğünü⁴, kale harabesindeki sarnıçların hepsinin kuru olduğunu belirttiğinden sonra, surun batıdaki karaya çıkış yerinin yakınında, kıyıdırak kayalardan başladığını, düz bir çizgi şeklinde konik tepeden geçerek platform kalesine kadar çıktıığını, doğu tarafına doğru aynı tarzda ilerlediğini, ancak yer yer tahrif olmuş bir biçimde yine karşı taraftaki limana indiğini, özellikle batı tarafta kaidesinin çok muazzam olmasından, büyük dikdörtgen parçalarının uyumluluğundan ve şimdiki kısmen tahrif olmuş kesik dört köşeli kulelerinin düzenli aralıklarla yerleştirilmiş bulunmasından dolayı Karadeniz kıyısının en görkemli manzarasını oluşturduğunu belirtir. Ardından surun başlangıç ve bitiş noktalarına

* Giresun adıyla ilgili tartışmalar için bk. Feridun Emecen, "Giresun", *DIA*, XIV, s.78 vd.

1 Emecen, "aynı maddé", s. 78-79.

2 Besim Darkot, "Giresun", *IA*, IV, s. 789.

3 William J. Hamilton, *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, I, London 1842, s. 262.

4 Jakob Philip Fallmerayer, *Doğudan Fragmanlar* (çev. Hüseyin Salihoglu), İstanbul 2002, s. 148; Almancası için bk. Jakob Ph. Fallmerayer, *Fragmente aus dem Orient*, I, Stuttgart und Tübingen 1845, s. 219-220.

büyük kapılardan girilen yolların yapıldığını, kaleye ancak buralardan girilebildiğini, özellikle yukarıdaki ve batıdaki duvarların daha büyük özenle örülü olduğunu; aşağıda küçük bir liman bulunan yerde hisar sınırı özellikle çift yapılmış ve düşman gemilerinin durmalarını önlemek için kayanın kısmen keskiyle dikine yontulmuş bulunduğu ifade eder. Ayrıca Fallmerayer, doğu tarafta resifin yüksek olması ve tepe yamacının dik inmesinin yapay korumayı gereksiz kıldığını, keza dar girişi, kemerli bir kapı ve sarmaşıkla sıkı bir şekilde örülümuş yüksek bir kulenin koruduğunu zikreder.⁵

1840'lı yıllarda bu şekilde görünen Giresun Kalesi ile ilgili bilgiye Osmanlı döneminde en erken XV. yüzyılın ikinci yarısının sonlarına doğru rastlanır ve 1486 tarihli Trabzon Sancağı tahrir defterinde Giresun'da yerleşimin kale ve civarında olduğu görülür. Burada 114 nefer ve 22 dul Hristiyan yaşamaktadır. Bu kişiler kaleyi tamir etmek ve Giresun'dan geçen gemilere kılavuzluk etmek şartıyla her türlü vergiden muaf tutulmuşlardır. 1515'te kalede 6 top, 28 tüfek, 3 mancık ve 28 yay bulunmaktadır.⁶ 1525 yılında Kalede 31 Müslüman, 221 Hristiyan hane mevcut olup, muhafizlerin sayısı ise 23'tür. Ayrıca kalede Hübâvendigâr cami olarak bilinen ve yapımı Yavuz Sultan Selim'e atfedilen bir cami ve hamam da bulunmaktadır.⁷ 1556'ya gelindiğinde kale, 5-10.000 kişinin barınabileceği müstahkem bir kale görünümündedir.⁸

Şüphesiz kale daha sonraki yüzyıllarda da işlevini sürdürmüştür. 1764 yılında Giresun Kalesi Dizdaroğlu Ali ve Abdi adlı ayanlar tarafından ele geçirilmiştir. Bu olay üzerine bunları tenkile gönderilen Trabzon Valisi Numan Paşa ile Canik Muhassisli Hacı Ali Bey'in askerlerinin kaleyi muhasara altına almalarının ardından karadan humbara ve "Pirayı Bahri" adlı karavalenin denizden top atışları sonucunda, kalenin bazı yerleri top ve humbara darbeleriyle yıkılmıştır. Ancak kalenin yüksek bir kaya üzerinde bulunması dolayısıyla kale içinde bulunan "reaya ve sairleri" yıkılan bu yerlere şaranpol, taş ve toprak ile duvar yapmış, hatta buradaki evleri yıkarak kerestelerini bu tür işler için kullanmışlardır.⁹ Bu arada kale içinde bulunan ve

⁵ Fallmerayer, *a.g.e.*, s. 155-156.

⁶ Emecen, "aynı madde", s. 81.

⁷ M. Tayyip Gökbilgin, "XVI. Yüzyıl Başlarında Trabzon Livası ve Doğu Karadeniz Bölgesi", *Bulleten*, XXVI/101-104, Ankara 1962, s. 333.

⁸ Emecen, "aynı madde", s. 81.

⁹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi *Cevdet Dahiliye (BOA, C. DH)*, nr. 12142, (20.S.1178/18 Ağustos 1764). Giresun Kadısı Mehmed'in arzı ilâmi.

o zamana kadar hiç kesilmeyen suların kesilmesi ve gizli olarak ufak kayıklarla yapılan zahire naklinin de kayıklara el konulmasıyla imkânsız hale getirilmesi, dolayısıyla kalede bulunanları zor durumda bırakmıştır. Bu esnada kaleden kaçanlar, kaledeki 500 kadar asinin metrisleri geçip, vuruşarak kaçmak niyetinde olduklarını ihbar etmişlerdir. Bunun üzerine kale halkın asilerden uzaklaşmasını fırsat bilen Trabzon Valisi Numan Paşa ve Canik Muhassili Ali Bey'in verdikleri saldırısı emrini müteakip, iç kaleye girilmiş ve akşamı kadar süren çarışmanın gecesinde asi Ali ve Abdi kaçmışlardır.¹⁰ Bu kaçışta özellikle Göreleli Kuğu İbrahim ve Trabzon derebeylerinden Kalcioğlu Ömer ve Trabzon ayanı İsmail önemli rol oynamışlardır. Nihayetinde kale 63. gündə ele geçirilmiş ve asilerden 73 kişi öldürülerek kelleleri teşhir için İstanbul'a gönderilmiştir.¹¹

Daha sonra 1780 tarihli bir belgede Giresun Kalesi'nde 363 nefer gibi bir hayli yüksek sayıda yeniçeri askerinin görev yaptığı görülmektedir.¹² Bu sayı Rusya ile Kırım hususunda meydana gelen ihtilafın devam etmesinin bir sonucu olabilir.

Osmانlı-Rus-Avusturya savaşlarının devam ettiği 1788 yılında Trabzon Valisi Hacı Hüseyin Paşa hükümet merkezine gönderdiği bir yazısında, Trabzon ve Giresun kaleleri için; gerekli mühimmat, cebhane, 81 adet topçu ve yeteri kadar da süratci erleri gönderilmesini Trabzon ve Giresun kadılarının ilam ve halkın da mahzarlarıyla bildirdiklerini arz etmiştir. Bunun üzerine mühimmat nazırı ve ilgili ocaklar adı geçen kalelerle ilgili araştırma yaptırmış ve bu kalelerde ihtiyaten mevcud olmak üzere 50'şer kantar siyah barut, 10'ar kantar kurşun ve 10'ar adet barut kesesi gönderilmesini emr etmiştir. Ayrıca Giresun Kalesi'ne 10 top, bir o kadar kundak, 20 adet tekerlek ve ilamda cins ve miktarı belirtilen mühimmatın gönderilmesi uygun görülürken, topçu erinin yerinde tahsisi için emir verilmesine rağmen süratçi erlerinin orduyu hümeyun tarafından karşılanması gerektiğini nazır ve topçu başı tarafından bildirilmiştir.¹³ Aynı konu ile ilgili bir başka belgede, gönderilecek askeri

10 BOA, C. DH, nr. 12142 (2.Ra.1178/ 30 Ağustos 1764). Trabzon Valisi Numan Paşa ile Canik Muhassili Hacı Ali Bey'in gönderdikleri kağıtların hülasası. Belgede lef numarası yer almamaktadır.

11 BOA, C. DH, nr. 12142 (Gurre.Ra.1178/7 Eylül 1764). Giresun'dan gelen Tatar Hacı Ahmed'in takrirî ve Mehmed'in arzi. Belgede lef numarası yoktur.

12 BOA, Cevdet Askeriye (C. AS), nr. 25636 (24.C.1201/13 Nisan 1787). Belgedeki tarih farklılığı kaledeki askerlerin devletten alacaklarının geciktirilmesiyle ilgilidir. Bunların 1194/1780 senesine ait guş (et) ve hıntı (buğday) bahaları 1346,5 kuruştur.

13 BOA, C. AS, 38282 (20N.1202/1 Temmuz 1788).

malzemeler arasında 10 adet keçe sargı da görülmektedir. Ardından cebhanelerin Enderun cephanesindeki “Cedid liva-ı şerif takımı”ndan ve askerlerin de orduyu hümayundan gönderilmesi uygun görülmüştür.¹⁴

Giresun ve Trabzon kalelerinin güçlendirilmesiyle ilgili yoğun çaba sarf edildiği bir sırada Osmanlı tarihinde ilk kez Rus savaş gemileri Karadeniz’de görülmüş ve Karadeniz kıyısındaki Osmanlı limanlarına saldırmıştır. Senyavin'in komuta ettiği bu gemiler önce Sinop limanı yakınlarındaki beş Türk gemisine saldırmışlar (19 Eylül 1788), ardından Vona limanına doğru hareket ederek buradan içinde lületaşı ve reçine yüklü bir gemiyi ele geçirdikten sonra ateşe vermişlerdir. Daha sonra buralarda yük taşıyan mavnalara saldıran Ruslar sahil boyunca ilerleyerek yolları üzerinde bulunan ve eski adı “Gerensid” olan Giresun limanına varmışlardır. Sanyevin Giresun limanının yakınında küçük bir ada, onun arkasında demir atmış vaziyette bekleyen 5 yelkenli bulunduğu zikrettikten sonra Rusların limana girerek demir attıklarını ve gece karanlığından da faydalananarak saat 23.00 sularında şalapularla kıyıya çıktıklarını ifade eder. Ancak Ruslar sahilde bulunan üç toplu bataryadaki Osmanlı askerlerinin onları fark etmesiyle başlattıkları top ateşi sonucunda gemiye geri dönmek zorunda kalmışlardır. Ardından Ruslar gemilerini sabahleyin sabitledikten sonra yaptıkları atışlarla bataryayı susturmuşlar ve müteakiben de tekrar şalapularla sığ sularda bekleyen gemilere saldırmışlardır. Yalnızca bir gemiye rampa edebilmişler, fakat diğerlerine aynı şeyi yapma-mayınca batırılmışlardır. Müteakiben saldırı sonucu ele geçirdikleri ganimet ve 300 kg barutu kendi gemilerine yükleyen Ruslar, ardından gemiyi ateşe vermişlerdir. Bu çıkışma esnasında Ruslardan 9 kişi öldürümüş ve 13 kişi de yaralanmıştır.¹⁵

Rus gemilerinin Giresun açıklarında gezdiklerini Giresun'dan İstanbul'a yazılan bir maruzat da, “Moskov keferesinin sefainleri ve ekser hareketleri izhâr olup” şeklinde teyid etmektedir. Rusların bu tür taciz edici hareketleri Giresun Kalesi için daha önce talep edilen topçu erlerinin teminini hızlandırmış olmalı ki, ardından kalede 10 tane topçu eri görevlendirilmiştir.¹⁶ Ayrıca süratçı erlerinin de temin edildiğini daha sonra Giresun Kalesi için yeniden 40 süratçı topçu eri talep edilmesinden anlaşılmaktadır. Bu arada Giresun Kalesi ile ilgili olarak, “Giresun kalesi dahi etraf civarının kilidi

14 BOA, C. AS, 9272 (23.Z.1202/24 Eylül 1788). Bu arada söz konusu cebhane Trabzonlu Abdurrahman Reis'in gemisiyle (14.M.1203/15 Ekim 1788) gönderilmiştir.

15 A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kiran Kirana Osmanlı –Rus Savaşları Kırım-Balkanlar-93 Harbi ve Sarıkamış* (terc. eden yok), İstanbul 2009. s. 241-242.

16 BOA, C. AS, 10776 (27.Ra.1203/5 Aralık 1788).

mesabasında olup, hıfz ve hıraseti lazimedən olmaqla” şeklinde bir ifade buranın önemi hakkında bilgi vermektedir.¹⁷

Savaşın Yaş Andlaşması'yla (1792) sonuçlanmasıının ardından 1798 yılında Fransızların Mısır'a saldırip, burayı işgal etmeleri üzerine 33 Fransız vatandaşı Karadeniz sahilindeki Sinop, Samsun ve Giresun kalelerine haps edilmişlerdir. Bunlardan İzmir konsolosu ve diğer 9 Fransız vatandaşı Giresun Kalesi'nde tutulmuşlardır.¹⁸ Bunların isim ve görevleri şöyledir: 1-İzmir'de ticari iş ve hususlara memur John Boros Andre adlı Komiser (Konsolos), 2-Adı geçen komserin kançıları Mafastrı Yatari adlı bir Lehli, 3-Sır kâtibi Bulak, 4-Lehli Sukutr Feray, 5-Hocası (Danışman) Fransız Arnol, 6- Dutil Dichenci (?), 7-Adı geçen komiserin hizmetkârı Laser, 8-Diğer hizmetkârı Salvat'dır. Daha sonra Danimarka Maslahatguzarının Osmanlı Devletine verdiği takrir tercümesinde, Osmanlı Devleti ile Fransa Devleti tarafından kabul edilen esirlerin değişimi maddesi uyarınca Karadeniz'in Anadolu sahilinde bulunan Giresun, Samsun ve Sinop kalelerindeki 33 Fransız esirin Beyoğlu'ndaki hapishaneye naklini ve orada kalmalarını, hatta mevsim uygunken bunun gerçekleştirilmesini istemiştir. Bu talep Reisü'l-küttab Efendi tarafından da tasvip edilmiş ve müteakiben esirler Galata'daki Fransız

17 BOA, C. AS, 34484 (7.C.1205/11 Şubat 1791). Bu arada adı geçen askerlerin yarısına 9 akçe diğer yarısına da 7'şer akçe verilmesi öngörülümüştür. Bununla ilgili bk. aynı belge.

18 BOA, *Cevdet Hariciye* (C. HR), nr. 1247 (26.B.1212/14 Ocak 1798). Giresun Kalesi dizdarı bende Esseyid Ali. Bu belgenin tarihlenmesinde büyük ihtimalle katip hatası söz konusudur. Osmanlı-Fransız ilişkilerinin kesilmesi 1798 Temmuz ayından sonradır. Bu arada Defter Eminine Fransız tebasi ile ilgili gönderilen başka bir yazda yer alan bilgiler bir ülkeye savaş açılıncaya türkçe içinde bulunan o ülkenin vatandaşları ve tüccarlarına yapılan uygulamalar hakkında bilgi vermektedir. Yazı özeti şöyledir: İstanbul'da bulunan Fransa Maslahatguzarı, Sırkatibi, Baştercümamı Yedikuleye ve diğer bütün Fransızların Galata'da bulunan saraylarına konması, keza “*Haliç Konstantiniye*” de bulunan gemilerin dümenlerinin alınması liman nazırına tenbih edilmiştir. Bu arada hapis olunan bütün Fransızların hane, dükkan, gemi ve sair yerlerde her ne mikdar eşyaları var ise devlet ricalinden birinin bağımsız olarak tayin edilip bunları kayıt edip mühürlemesi gerektiğinden bu hususla ilgili olarak bu defa Defter Emini görevlendirilmiş ve maiyetine de Divan-ı Hümâyûn ve Baş Muhasebeden katipler, mütercim ve mubassis tayin olunmuştur. Galata'daki Fransız sarayında emaneten konulan ve “*Barhane*” tabir olunan tüccar malı ve nakdi, alınan ve habs olunan Fransızların hane, dükkan, mahzen ve sair hazne olan yerlerde ve liman nazırı marifetiyle dümenleri alınan gemilerde her ne kadar emtia, edevât, top vs. mühimmat var ise, hepsini yapıp tek tek kayd ettirip, hariçte bir akçe ve para edecek tüccar malı kalmamasına ihtimam edilmesi, mühürlenmiş mahal ve mallara sahiplerinin isimlerinin yazılması, evlerdeki iyal malının dahi başka deftere kayd edilmesi istenmiştir. Bununla ilgili bk. BOA, C. HR., nr. 4455 (23.Ra.1213/4 Eylül 1798).

hapishanesine nakledilmişlerdir.¹⁹

1802 yılına gelindiğinde Giresun Kalesi'nde bu defa 40 nefer Beşliyan askerinin bulunması öngörülmüş olmasına rağmen, bunların ancak 18 tanesi mevcud olup, 22 tanesi eksiktir. Bu eksikliklerin giderilmesi için Laçinzâde Ali Ağa görevlendirilmiş ve o da yedeklerden 22 asker tertip etmiş ve defterini (onay için) de İstanbul'a göndermiştir.²⁰

Ekim 1806'da başlayacak olan 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde Karadeniz bölgesinde meydana gelen asayısızlığı ortadan kaldırmak amacıyla yürütülen tedib hareketi Giresun Kalesi dizdarına kadar uzanmıştır. Giresun Kalesi'ni almakla görevlendirilen Canik Muhassili Ali Paşa, kaleyi kuşatıp tazyik etmeye başlayınca kale dizdarı mukabelede bulunmamış ve

19 BOA, C. HR, nr. 3333 (12.S.1216/24 Haziran 1801; aynı nolu diğer belge: Evasit-ı S. 1216/23 Haziran 7 Temmuz 1801). Danimarka Maslahatgüzarının takrir tercümesi ve ekinde yer alan Karadeniz'de Anadolu sahilinde bulunan Osmanlı kalelerinde tutuklu Fransız askerlerinin defterine (Giresun Kalesi'ndekiler s. 5-6'da metin içinde zikredildi) göre: Samsun hapishanesinde bulunan Fransız esirler: 1-Manolaki adlı kişinin tercümanı 2-İstanbul'daki Elçinin maiyetindeki olan Tus adlı bir basmacı, 3-Veiyat adlı dil oğlani, 4-Temaspan adlı diğer dil oğlani, 5-Doğu isimli diğer dil oğlani, 6-Kazye adlı tüccar kaptanı, 7-Marotti adlı cerrah, 8-Maryon adlı Hoca, 9-Metsine adlı diğer Hoca; Sinop hapishanesinde bulunanlar ise; 1-Yaş'da ticari işlere bakan Padan adlı komiser (konsolos), 2-Deralye'deki elçinin Paydokas adlı Sırkatibi, 3-Tercüman Fransa Frankini, 4-Tercüman Antuvan Frankini, 5-Tercüman Riva, 6-İzmirde olan komserin tercümanı Simyon (Simon), 7-Asitane-i aliyyenin ticaretine hekimlik memuriyetiyle memur Makajya, 8-Hekim Kesitce (Kestice), 9-Hoca Paylariç, 10 Musavvir Antuvan Rokunya, 11-Sazende Loys Matzoni, 12-Eflak komserinin hizmetkarı olan Flori 13-Ceneral Matu'nun hizmetkarı John, 14- Yaş komiserinin hizmetkarı Antuvan Frans, 15-Kastro nam general vekilinin hizmetkarı Gavril. Belgedeki yazında esir sayısı toplam olarak 33 verilmiş olmasına rağmen kalelerde bulunan unvan ve isimleri yazılı esir sayısı 32 olarak görülmektedir. Bu eksiklik özellikle Giresun Kalesi'nde 9 Fransız vatandaşının hapis edildiği hem Giresun kadısı ve Giresun Kalesi dizdarına yazılan hükümden (Bununla ilgili bk. BOA, C. HR, 3333) hem de (BOA, C. HR, 1247, bk. s. 5) yer almaktadır. Ancak belgelerde yer alan isimleri tek tek karşılaştırdığımızda (BOA, C. HR, 3333'deki Danimarka Maslahatgüzarının takririni ve Giresun Kadısı ve Kalesi Dizdarına yazılan hüküm) Giresun kalesinde 9 değil 8 hükümlü olduğu görülür. Bu eksiklik büyük ihtimalle bir tutuklunun adının yazılmasının umutulmuş olmasından kaynaklanmıştır. Bununla ilgili bk. BOA, C. HR, 3333.

20 BOA, C. AS, 35036 (22.M.1217/25 Mayıs 1802), Giresun kalesi için tertip olunan 22 nefer beşliyan askerinin adları: 1-Ömer veled-i Ali (1 adet) 2-İsa veled-i İsa (1 adet), 3- Emrullah veled-i Mustafa (1 adet), 4-Abdullah veled-i Mustafa (1 adet), 5-Mehmed veled-i Hüseyin (1 adet), 6-Süleyman veled-i Yusuf, (1 adet) 7-Hasan veled-i Ali (1 adet), 8-Mehmed veled-i Ali (1 adet), 9-Mustafa veled-i Mustafa (1 adet), 10-İsmail veled-i Hüseyin (1 adet), 11- Abdurrahman veled-i Mustafa (1 adet), 12-Süleyman veled-i Yakub (1 adet), 13-Mehmed Emin veled-i Hüseyin (1adet), 14-Hüseyin veled-i Hüseyin (1 adet), 15-Mehmed veled-i Hüseyin (1 adet), 16-Lutfullah veled-i Mustafa (1 adet), 17-Ahmed veled-i İbrahim (1 adet), 18-Mehmed veled-i Yusuf (1adet), 19-Ali veled-i Mustafa (1adet), 20-Mahmud veled-i Yusuf (1 adet), 21-Mehmed veled-i Fazlullah (1 adet), 22-Mehmed veled-i Hasan (1 adet). Giresun kadısı (Mühür: Esseyiid Süleyman).

gece vakti ailesini, yardımcılarını, mal ve eşyalarını 15 kadar malkese ve kancabaşlara yükleyerek kaleden kaçmıştır. Ardından Ali Paşa kaleyi ele geçirmiştir ve buraya muhafizler koymuştur.²¹

Akabinde 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı başlayıp, devam ettiği sırada Giresun Kalesi ve Adası'ndaki kalelerin fiziki durumunun pek iyi olmadığı, hatta epey zamandır yıkılmaya yüz tutuğu,²² 1204 (1789-1790) yılında dahi Giresun kalesi ve Ada Kale'nin harabe halde bulunduğu yazışmalardan anlaşılmaktadır.²³ Yıkılmayı durduracak herhangi olumlu bir gelişme olmayaçınca Giresun Kalesi'nin tamiri için İstanbul'a 35 imzalı bir mahzar gönderilmiştir. Bu mahzarda 1808'de Mimar Halifesi Hafız Mahmud'un Giresun'a geldiği ve kalede tamir edilecek yerler yanında kaleyi keşf, kule ve tabya yapılacak yerleri işaret ettiğine dikkat çekilmiş, hatta kalede mühimmat, cebhane ve top kundaklarının tamirine ihtiyaç duyulduğuna da değinilmiş, ancak bu ana kadar herhangi bir çalışma yapılmadığı²⁴ gibi, keza Rusların kaleye hücumu vuku bulsa tahassun edilecek yer bulunmadığı da²⁵ hatırlatılmıştır. Bu arada o zaman konu ile ilgili defter hazırlanmış ve Mimar Halifesi Hafız Mahmud büyük bir ihtiyalle her iki kale için 50-60.000 kuruşluk bir tamir öngörmüştür. Ancak daha sonra tamir hususunda ne kadar para gereği ilgili mimar halifesinden sorulmadığından “pesmende” (geri) kalmıştır. Bu yazışmaların akabinde Ada Kalesi ve Giresun Kalesi'nin tekrar keşf edilmesinin vakit kaybına neden olacağı göz önünde bulundurularak, İstanbul'dan uygun bir bina emini tayin edilmesi ya da Giresun Muhabizi Hacı Mustafa Ağa'ya ihale edilmesi şıklarından birinin tercih edilmesinin uygun olacağı Sadaret kaymakamına yazılmıştır. Sadaret Kaymakamı ise top kundaklarının yenilenmesini ve kalenin tamiri için yeniden bina emini tayin edilmesinin zor olduğunu belirterek, kale muhabizi Mustafa Ağa'nın bina emini olarak atanmasını onaylamıştır.²⁶ Aynı zamanda Giresun Kalesi'ne mühimmat olarak

21 BOA, *Hatt-i Hümayun (HH)*, nr. 4052 (5S.1221/24 Nisan 1806). Erzurum Valisi Yusuf Ziya Paşa'nın tahriri.

22 BOA, C. AS, nr. 11108, lef 1. Tarihsiz.

23 BOA, C. AS, nr. 33990 (8 Ca. 1225/11 Haziran 1810), lef: 3; Ali Fuat Örenç, “Geçmişten günümüze Giresun Adası”, *Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu (09-11 Ekim 2008)*, I, Ankara 2009, s. 45.

24 BOA, C. AS, nr. 33990 (Evasit-i Muharrem 1225/15-24 Şubat 1810), lef: 2. Giresun kazasında sâkin ulema, sulehâ, fukarâ, züefâ, reâyâ ve berâyânın 35 imzalı mahzolları.

25 BOA, C. AS, nr. 11108, lef:1.

26 BOA, C. AS, 33990 (8.Ca.1225/11 Haziran 1810), lef: 3; BOA, C. AS, nr. 11108 (25 Za. 1225/22 Aralık 1810), lef: 4-5. Bu arada Giresun Kalesi'nin sahil kesiminin bazı kısımlarının tam anlamıyla tamiri için ehl-i vukuf neccar halifelerinin tahmin ve bildirimlerine göre

5 deste kâğıt hartuç, cebhane-i amire mevcudundan 75 kantar siyah barut, darbhane-i amireden de 15 kantar kurşun ve 500 adet ecnas yuvarlak gönderilmesi kararlaştırılmıştır.²⁷ Mamafih Giresun Kalesi'nin önemine vurgu yapmak için, "sahilde vaki, lazı̄m-ı muhafaza vacibü'l-hirase bir kale-i mutena olup" şeklinde ifade kullanılması daha önceki yıllarda kullanılan ifadeye benzemesi açısından dikkat çekicidir.²⁸

Bu arada iki yüz yıldan beri Giresun Kalesi'ndeki sarnıcı (su kuyusu), ambarlar, hisar ve caminin tamir ve onarımını yaptıklarından dolayı örfiye, seferiye ve hazariye adlı vergilerden muaf tutulan Alın Yuma, Uzgur, Seyyid, Kaya Dibi ve Semail adlı köy halkları 1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşının ilerleyen yıllarda Trabzon valilerinin kendilerinden bu tür vergileri istemelerine bir ilamla itiraz etmişlerdir. Yapılan bu itiraz ret edildiği gibi kendilerine savaşın başlangıcından sonuna kadar bu vergileri ödemeleri gerektiği bildirilmiştir.²⁹

Giresun Kalesi ile ilgili bu tür yazışmalar yapıldıken 1808 veya 1809 yılı içinde Canik Muhammedi Hazinedârzâde Süleyman Ağa çok sayıda askerle birlikte ası ilan edilen Giresun Kalesi muhafizi Laçinoğlu Hacı Mustafa'nın üzerine hücum etmiştir. Bu saldırısı neticesinde kaleyi yaklaşık bir yıl boyunca muhasara altında tutan Süleyman Ağa yerli halktan pek çoklarını öldürmüştür, evlerini yakmış, mallarını yağma etmiş ve çarşı pazarı da tahrip etmiştir.³⁰ Olayın nasıl sonuçlandığı pek net değil, ancak daha sonraki yazışmalardan anlaşıldığına göre Laçinoğlu'nun Giresun kalesinde görevine devam etmesi ya af edildiği ya da suçsuz olduğunu göstermektedir.

1815 veya 1816 yılında Giresun Kalesi'ni bu defa Rize kazası ayanlarından olup, devlete isyan eden Tuzcuoğlu, damadı Kalcioğlu Osman ve Hacı Salihoglu ve diğer eşkiyaların yanında yer alan Laçinoğulları işgal

150.000 kuruş harcanarak ancak gerçekleştirilebileceği, Ada Kalenin tamamının tamirinin 700.000 veya daha fazla kuruşa yapılabileceğini ifade edilmektedir. Bununla ilgili bk. BOA, C. AS, nr. 11108, lef.1. Giresun Adası ile ilgili çalışma için ayrıca bk. Örenç, *a.g.m.*, s.40-54.

27 BOA, C. AS, nr. 33990 (14 Ca. 1225/14 Haziran 1810), lef. 3; ayrıca bk. BOA, C. AS, nr. 21611. Söz konusu cebhane ve mühimmat Çavuş adlı reisin gemisiyle 650 kuruş navlun ücretiyle Giresun'a gönderilmiştir. Bununla ilgili bk. BOA, C. AS, nr. 14957 (14.C.1225/16 Temmuz 1810).

28 BOA, C. AS, nr. 11108.

29 BOA, C. AS, nr. 15567 (10.C.1227/21 Haziran 1812). Seyyid, Kaya Dibi ve Uzgur köylerinin adları Gökbilgin'in makalesinde de geçmekte ve Uzgur köyünün avarızdan muaf tutulacağı belirtilmektedir. Bununla ilgili bk. Gökbilgin, *a.g. m.*, s. 333.

30 BOA, C. AS, nr. 33990 (Evasit-i M. 1225/5-24 Şubat 1810), lef. 2; ayrıca bk. BOA, C. AS, nr. 33990, lef.1, Giresun Kale Muhibizi El-Hac Mustafa'nın arzi, (tarihsiz); Örenç, *a.g.m.*, s. 44-45.

etmişlerdir. Daha sonra kale muhasara edilerek kurtarılmıştır.³¹ Görünen o ki, bu olayın ardından tahrip olan Giresun kalesine 50 kantar siyah barut, saplarıyla birlikte 100 adet kazma, 150 adet ağaç kürek, 300 adet çakmak taşı ve 10 deste kâğıt hartuç gönderilmiştir.³²

1826 yılına gelindiğinde Trabzon Valisi ve Anapa Muhafizi Hüseyin Paşa İstanbul'a gönderdiği bir yazısında Trabzon ve Giresun kalelerinde bulunan lüzumsuz ve mayelik topların tesbitini istemiştir. Bunun üzerine Tophane-i amireden gelen Hacı Mehmed Ağa'nın yaptığı tesbit sonucu Trabzon Kalesi'nden 11, Giresun Kalesi'nden 7 adet mayelik topların geri çekilmesi öngörmüştür. Bunların yerine Trabzon kalesine yine aynı çapta 11 adet ve Giresun Kalesi'ne 14 ve 11 kıyyelik 3'er, 9 kıyyelik 4 adet topun mühimmatıyla gönderilmesi uygun görülmüş, ancak o sıralarda Tersane-i amireye çok sayıda top verilmiş olduğundan dolayı bu talep yerine getirilememiştir. Fakat çözüm olarak; şimdilik bu istekten vazgeçilmesi veya yeni toplar gelinceye kadar beklenmesi ya da Trabzon kalesine 5 Giresun kalesine 3 adet balyemez topların mühimmatlarıyla sevkleri teklif edilmiş ve bu şıklardan birisinin uygulanması için de emir talep edilmiştir. Ayrıca Giresun Kalesi'nde 3,5 vukiyye fitil, 50 deste kâğıt, 3 çapında 500 ve 1,5 çapında 200 adet yuvarlakların ideyn ve şenliklerde sarf olunduğunun imzalı defterde yer aldığı ve bunların ne şekilde itlaf olunduğunun da ispat edilmesi istenmiştir.³³

1829 ve 1830 senelerinde Giresun Kalesi'nde bulunan topçu erleri devletten yıllık 3658 kuruş almaktadırlar.³⁴ 1839 yılında Giresun Kalesi'nde 82 topçu erinin mevcud olduğu görülür.³⁵ Bu sayı diğer yıllarla kıyaslandığında bir hayli fazladır. Bu durum belki Mehmed Ali Paşa isyanının devam etmesine hamlı edilebilir. Ancak daha sonraları Giresun Kalesi ile ilgili tamir veya yenileme çalışmalarının yapılmadığını varsaymak, askeri alanda gelişen

31 BOA, HH, nr. 22599 (Selh Ra.1231/29 Şubat 1816). Trabzon Valisi Süleyman Paşa'nın şukkasi. Tuzeuoğlu ile ilgili ayrıca bk. Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, X, (2. bs.), İstanbul 1309, s. 217-219. Keza aynı hususla ilgili bk. Münir Aktepe, "Tuzcu Oğulları İsyam", İ. Ü. Edebiyat fakültesi *Tarih Dergisi*, III, sayı: 5-6 (Eylül 1951-Mart 1952), İstanbul 1953, s. 28. Bu esnada Keşap, Tirebolu ve Alaköy kazaları da eşkiyadan kurtarılmıştır. Buna ilgili bk. Aynı belge.

32 BOA, C. AS, nr. 20492 (12.Ca.1232/10 Nisan 1816).

33 BOA, C. AS, nr. 23684 (20.Z.1241/7 Temmuz 1826).

34 BOA, C. AS, nr. 36921 (23.Ş.1244 /28 Şubat 1829); BOA, C. AS, nr. 31933 (23.S.1246/12 Ağustos 1830).

35 BOA, C. AS, nr. 28291. Şaban, Ramazan, Şevval ve Zilkade aylarında Giresun Kalesi'nde görev yapan 82 kişinin rütbe, isimlerini ve aldığı aylıkları içeren liste için bk. Ek. Ayrıca Recep ayındaki kaledeki toplam sayı (82) ve bunların aldığı aylık için bk. BOA, *Mesihat, Trabzon Şerîye Sicilleri Defteri*, nr. 8656 (1961), s. 23.

teknolojilerden dolayı mümkün gibi görülmektedir.

Sonuç olarak, Giresun Kalesi antik çağlardan beri bölge için gerek yerleşim ve gerek ticaret, gerekse askeri vs. alanlarda önemli işlevler yüklenmesine rağmen, zaman içinde teknik, askeri ve ticari gelişmelerinden etkilenmiş, dolayısıyla eski önemini giderek kaybetmiştir. Günümüzde işgal ettiği varsayılan alan dışında hatırlasını yaşatacak pek bir şeyi kalmayan Giresun Kalesi, bu yazıyla müstakilen ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır. Dileğim, geçmişte önemli işlevler üstlenen kale ve diğer yerleşim alanlarının en azından tarihte hak ettikleri yeri ve değeri kazanmasına katkıda bulunacak bu tür çalışmaların artarak devam etmesidir.

Ek: Giresun Kalesi’nde 1 Şaban-(Ramazan, Şevval) 30 Zilkade 1254 (20 Ekim 1838-14 Şubat 1839) aylarında görevli 82 topçunun isim, rütbe ve aylıklarını gösterir defter (yapılan kıyaslamalarda Şaban ayındaki bilgiler esas alınmıştır):

Sıra no	İsim ve rütbesi	Aylığı
1	Yüzbaşı Ali Ağa	100 kuruş
2	Mülâzim Halil	50 kuruş
3	Çavuş İbrahim	25 kuruş
4	Çavuş Ahmed Mehmed	25 kuruş
5	Kürkçüoğlu Onbaşı Mehmed Halil*	10 kuruş
6	Kandilioğlu İbrahim Osman	10 kuruş
7	Hasan Efendioğlu Emin Hasan	10 kuruş
8	Kiroğlu Ali Halil	10 kuruş
9	Fenkioğlu Mehmed Mustafa	10 kuruş
10	Odabaşoğlu Mehmed Ömer	10 kuruş
11	Kasap Yusufoğlu Ömer Yusuf	10 kuruş
12	İmamoğlu Ali Sadullah	10 kuruş
13	Şehidoğlu Ali Mustafa	10 kuruş
14	Aykudoğlu Osman Memiş	10 kuruş
15	Etmekcioğlu İbrahim Hasan	10 kuruş
16	Ali Dayioğlu Ali Mustafa	10 kuruş
17	Kancabaşoğlu Ali Mehmed	10 kuruş

* Ramazan ve Zilkade aylarındaki ibare, “onbaşı Kürkçü oğlu Mehmed” şeklinde dir.

18	Conki oğlu Hasan Musa	10 kuruş
19	Osmanoğlu Osman Mustafa	10 kuruş
20	Haşrioğlu Ömer Hasan	10 kuruş
21	Sakaoğlu Bilal Memiş	10 kuruş
22	Keşaplıoğlu Ali Ali*	10 kuruş
23	Hocaoğlu Ahmed Hasan	10 kuruş
24	Dalkaraoglu Halil Ahmed	10 kuruş
25	Çilesizoğlu Onbaşı Mehmed Ömer*	15 kuruş
26	Murtezaoglu Mehmed Mürteza	10 kuruş
27	Yosmaoğlu İbrahim Mehmed	10 kuruş
28	Küçük Mehmedoğlu	10 kuruş
29	İpek dillioglu Memiş Ali	10 kuruş
30	Çolakoğlu Mehmed Ahmed	10 kuruş
31	Sarı Alioğlu Abdukadir	10 kuruş
32	Dumanoglu Emin Mehmed	10 kuruş
33	Ustaoğlu Mustafa Osman	10 kuruş
34	Sükanoglu Ali Süleyman	10 kuruş
35	Pazukoğlu* Bilal Ali	10 kuruş
36	Çengeloğlu Ali Hüseyin	10 kuruş
37	Mendikoğlu Mehmed Hüseyin	10 kuruş
38	Çilesizoğlu Mehmed Hasan	10 kuruş
39	Halil Alemdaroğlu Emin Hüseyin	10 kuruş
40	Kalaycıoğlu Salih Mehmed	10 kuruş
41	Halil Alemdaroğlu Lutfullah Mustafa	10 kuruş
42	Kara Ahmedoğlu Halil Ahmed	10 kuruş
43	Emir Mehmedoğlu İbrahim Mehmed	10 kuruş
44	Selimoğlu Hasan Mehmed	10 kuruş
45	Sarı Mehmedoğlu Onbaşı Ahmed Ömer*	15 kuruş
46	Kumaoğlu Ahmed Mustafa	10 kuruş
47	Paşalıoğlu Mustafa Hasan	10 kuruş

* Bu isim Şevval ayında “Şablıoğlu” şeklinde yazılmıştır.

* Ramazan ve Zilkade⁴² aylarındaki tabloda “Çilesizoğlu Onbaşı Mehmed Ömer” şeklinde yazılmıştır. Ayrıca Ramazan ayında ücret hanesine 15 kuruş⁴³ yazılması unutulmuştur.

* Ramazan ayında Pazik şe44klinde yazılmıştır.

* Bu isim Ramazan ve Zilkade aylarında “Onbaşı Sarı Mehmedoğlu Ahmed Ömer” şeklinde yazılmıştır.

48	Dalkaraoglu Ahmed Mehmed	10 kuruş
49	Karahisarlıoğlu Ahmed Mehmed	10 kuruş
50	Küçük Mustafaoğlu Mehmed Mustafa	10 kuruş
51	Çinkilloğlu* Ali Hasan	10 kuruş
52	Ataksızoğlu* Mustafa Ahmed	10 kuruş
53	Kürdoğlu Osman Mehmed	10 kuruş
54	Ovalıoğlu Hasan Osman	10 kuruş
55	Sarvanlıoğlu Ali Mustafa	10 kuruş
56	İlyasoğlu Ömer Hasan	10 kuruş
57	Sütlâsoğlu Mustafa Mehmed	10 kuruş
58	Şeytan Harcioğlu Mahmud Hasan	10 kuruş
59	Emir Osmanoğlu Abdullah Mehmed	10 kuruş
60	Kundakçıoğlu Bilal Hasan	10 kuruş
61	Körülçüoğlu Ali Mustafa	10 kuruş
62	Kara Mustafaoğlu Emin Hüseyin*	10 kuruş
63	Arapoğlu Ahmed Mustafa	10 kuruş
64	Hatipoğlu Onbaşı Mehmed Emin*	15 kuruş
65	Yusuf Ağaoglu Mehmed Yusuf	10 kuruş
66	Beşiroğlu Hüseyin Hasan	10 kuruş
67	Emir Hüseyinoğlu Süleyman Hasan	10 kuruş
68	Kara Alioğlu Mehmed Hasan	10 kuruş
69	Ayvazoğlu Bekir Mehmed	10 kuruş
70	Tataroğlu Mustafa Salih	10 kuruş
71	Sarı Musaoğlu Mehmed Osman	10 kuruş
72	Kalpakçıoğlu Hüseyin Hasan	10 kuruş
73	Halil Ustaoglu Mustafa Salih	10 kuruş
74	Çilesizoğlu Ali Halil	10 kuruş
75	Şadilioğlu Ali İbrahim	10 kuruş
76	Derviçoğlu Mustafa Osman	10 kuruş
77	Paşaoglu Ali Mehmed	10 kuruş
78	Karadağ Oğlu Abdullah Hasan	10 kuruş
79	Hocaoğlu Ali Mehmed	10 kuruş

-
- * Ramazan ve Zilkade aylarında “Cingiloğlu” şeklinde yazılmıştır.
 - * Ramazan ve Zilkade aylarında “Eteksızoğlu” biçiminde yazılmıştır.
 - * Ramazan, Şevval ve Zilkade aylarında “Hasan” şeklinde görülmektedir.
 - * Ramazan ve Zilkade listesinde “Onbaşı Hatipoğlu Mehmed Emin” şeklinde yer almıştır.

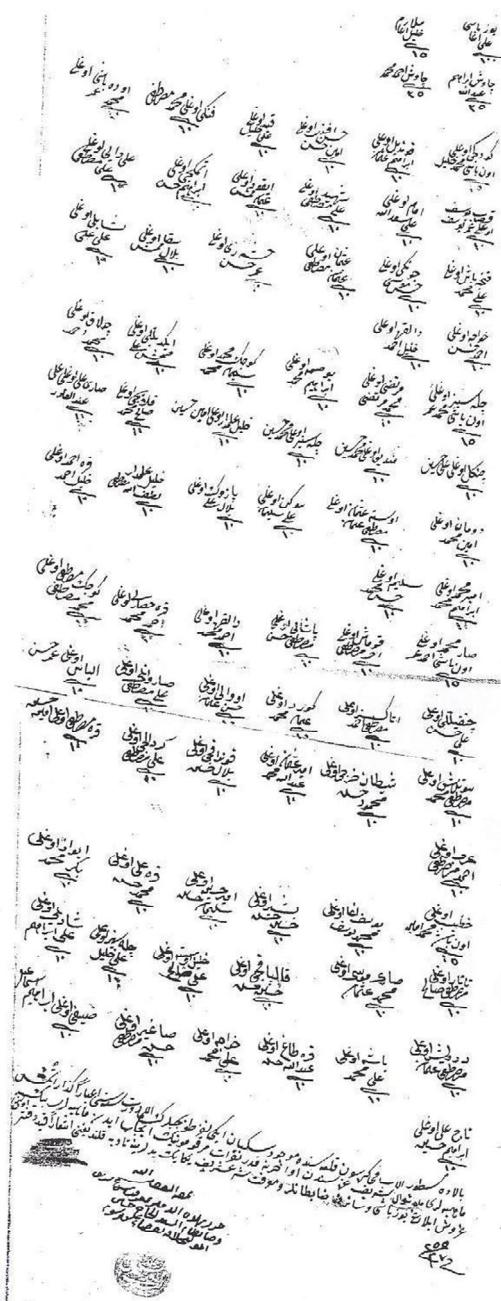
80	Sağiroğlu Hasan Mustafa	10 kuruş
81	Zayfoğlu İbrahim İsmail	10 kuruş
82	Taçalioğlu İbarahim Hüseyin	10 kuruş

Bâlâda mesturu'l-esâmi Giresun Kal'ası'nda mevcud seksen iki nefer topcuların* elli dört senesi itibaren güzâr etmiş mâhiyeleri* mâh-ı* Şa'ban-ı şerîf gurresinden evâhirine kadar neferât-ı merkûmunun* îcâb eden mâhiyeleri* bin kuruşa iblâg yüz başı ve sâ'ir zâbitânları* ma'rîfet-i şerîf ile* yek-a tek yedlerine tamamen te'diye kılındığını iş'âren kayd-ı defter olunmuştur (Sene 7.M.1255/23 Mart 1839).

Nemekehu el-fakîr ileyhi harrere haze'd-defter* be-marifet-i şerîf ve zâbitan esseyiid el-hac Hüseyin el-müvellâ li-hilâfeti be-kaza-i Giresun³⁶

Mühür

-
- * Zilkade ayı defterinde “topcuyânın” şeklinde yazılmıştır.
 - * Ramazan ayı defterinde burada “olan” ibaresi yer almaktadır.
 - * Ramazan ayı defterinde “mah” ibaresi yazılmamıştır.
 - * Ramazan ve Zilkade ayı defterlerinde “merkûmanların” şeklinde yer almaktadır.
 - * Zilkade defterinde “mâhiyeleri”nden sonra “yek-a tek yedlerine tamamen te'diye” ve ardından “bin kuruşa iblâg yüz başı ve sâ'ir zâbitân ma'rîfet-i şerîf ile olduğu iş'âren . . .” şeklinde devam etmektedir.
 - * Ramazan ayı defterinde “zâbitân” şeklinde yer almıştır.
 - * Şevval ayında “ile” ifadesi yer almamaktadır.
 - * Ramazan ayı defterinde “haze” ibaresinden sonra defter yoktur.
 - 36 Bütün bunlarla ilgili bk. BOA, C. AS, 28291.

BOA, CA, 28291

